

*Лужицька Мирослава Михайлівна
студентка 2 курсу магістратури,
спеціальність 013 «Початкова освіта»,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім.
акад. С. Дем'янчука»*

*Науковий керівник:
Красовська Ольга Олександрівна
док.пед.н., професор, завідувач кафедри
початкової та дошкільної освіти,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім.
акад. С. Дем'янчука»*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В ХХ – ХХІ СТОЛІТТІ

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку українського суспільства особливого значення набуває гуманізація системи національної освіти шляхом залучення мистецької спадщини до процесу формування підростаючого покоління. Становлення духовного світу особистості, її морально-естетичних якостей, емоційно-ціннісної сфери залежить від залучення до національної культури, опанування історичного минулого, усвідомлення особливостей розвитку та пошанування до мистецьких надбань. Значущість та важливість мистецької освіти, спрямованої на розвиток, навчання та виховання сучасних дітей і молоді, сьогодні стає дедалі актуальнішою і справедливо набуває загальносуспільної поваги та визнання в українському суспільстві. Аналіз процесу становлення і розвитку мистецької освіти дозволяє повноцінно зрозуміти його історичні етапи, сутність, зміст, тенденції, а також дозволяє накреслити шляхи оптимізації його методів і форм у сучасних умовах.

Аналіз наукових здобутків у галузі мистецької освіти та окреслення її пріоритетних завдань нині особливо на часі. Виявлення вже досягнутого, з одного боку, і окреслення дослідницьких перспектив, з іншого, містить потенціал подальшого розвитку теорії і методики мистецької освіти, може стати поштовхом для виникнення нових ідей, концептуального осмислення інноваційних проєктів. Методологічним підґрунтям побудови процесу ефективної фахової підготовки майбутнього вчителя в галузі мистецької освіти є впровадження гуманістичного підходу. В контексті гуманізації мистецької освіти за останні роки було виконано ряд досліджень, які, спрямовуючи наукову думку на пошук загальнолюдських вимірів мистецької освіти, відкривають шлях удосконаленню практики, внесення інноваційних перетворень у викладання художньо-педагогічних дисциплін професійно орієнтованого циклу. Це, насамперед, праці О. Рудницької, яка розкрила

освітні, виховні та розвивальні можливості впливу мистецтва на особистість майбутнього фахівця.

Опануванню проблеми естетичного виховання та розвитку мистецької освіти в історії педагогічної думки присвячені наукові праці І. Артемової, О. Васюти, В. Ворожбіт, О. Донченко, А. Калениченко, Д. Мартиненко, О. Овчарук, І. Огієнка, А. Омельченко, Г. Самойленка, К. Ушинського. Грунтовні історичні розвідки з питання становлення і розвитку музичної та художньої освіти в Україні представлено у наукових мистецтвознавчих та педагогічних дослідженнях Н. Дем'яненко, О. Коновець, Л. Медвідь, О. Отич, С. Радкевич, Ю. Рудчука, К. Чечені, Р. Шмагала.

Зміст сучасних науково-педагогічних досліджень обумовлений історичною традицією вітчизняної науки і спрямований на задоволення інтересів українського суспільства, в якому гостро відчувається потреба у реформуванні системи професійної підготовки майбутніх педагогів у галузі мистецької освіти. Позитивні зрушення вітчизняної системи освіти можливі за умови забезпечення її кваліфікованими вчителями, здатними здійснювати особистісний та творчий розвиток учнів.

Проблема актуальності мистецької освіти та значення фахової компетентності майбутнього вчителя у процесі викладання мистецьких дисциплін підкреслюється в педагогічних працях С. Коновець, Л. Масол, В. Орлова, О. Отич, Г. Падалки, О. Рудницької, О. Хижної, О. Шевнюк.

Історичні питання становлення і розвитку мистецької освіти в Україні представлено у наукових мистецтвознавчих та педагогічних дослідженнях С. Коновець, О. Отич, С. Радкевич, Ю. Рудчука, Р. Шмагала, В. Шульгіної.

Висвітленням сучасних дослідницьких проблем, що мають інноваційний характер, тобто пов'язані із впровадженням нововведень у процес професійної підготовки майбутніх вчителів у галузі мистецької освіти займаються сучасні вчені М. Букач, Е. Власенко, П. Ніколаєнко, М. Пічкур, Ю. Ростовська, Т. Турчин, І. Шевченко. Використання інформаційних технологій у мистецькій освіті розкривають змістовні наукові досягнення Н. Белявіної, М. Дергач, О. Хомік, О. Чайковської.

Аналіз наукових здобутків у галузі мистецької освіти та окреслення її пріоритетних завдань нині особливо на часі. Виявлення вже досягнутого, з одного боку, і окреслення дослідницьких перспектив, з іншого, містить потенціал подальшого розвитку теорії і методики мистецької освіти, може стати поштовхом для виникнення нових ідей, концептуального осмислення інноваційних проєктів.

Методологічним підґрунтям побудови процесу ефективної фахової підготовки майбутнього вчителя в галузі мистецької освіти є впровадження гуманістичного підходу. В контексті гуманізації мистецької освіти за останні роки було виконано ряд досліджень, які, спрямовуючи наукову думку на пошук загальнолюдських вимірів мистецької освіти, відкривають шлях удосконаленню практики, внесення інноваційних перетворень у викладання художньо-педагогічних дисциплін професійно орієнтованого циклу. Це,

насамперед, праці О. Рудницької, яка розкрила освітні, виховні та розвивальні можливості впливу мистецтва на особистість майбутнього фахівця.

Як зазначає О. Рудницька, «завдання особистої орієнтації зумовлюють необхідність набуття вчителем нетипових для традиційної освіти вмінь: розкривати учням переживання, особистісне бачення мистецького твору; активізувати їхні процеси переживання: «відчувати» внутрішній світ іншого, його особистісні потреби; здійснювати діалогічне спілкування: імпровізувати; бути драматургом, режисером; учасником тих чи інших педагогічних ситуацій» [12, с. 34]. Основу професійної позиції вчителя становить стиль педагогічного мислення, оволодіння яким виявляється у «зміщенні» установок із змістово-процесуальних аспектів навчання (що засвоїв, що зробив, яким чином мислить) на ціннісно-сміслові (місце, роль художнього пізнання у життєвій самореалізації учня, стимулювання процесів усвідомлення ним самоцінності мистецького твору). У такий спосіб, реформування освіти потребує з одного боку, «вчителя нової формації», а з іншого – його підготовка стає реальною тільки у межах нової освітньої парадигми особистісно орієнтованого підходу до мистецької освіти.

Новий і нетрадиційний підхід представлено у докторському дослідженні О. Отич «Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання», в якому відстоюються позиції поєднання мистецького світу і світу людини, досягнення високого рівня професіоналізму і збереження індивідуальності, взаємодії навчального пізнання і творчої діяльності. За думкою дослідниці, не відмова від професіоналізму, а розвиток здатності до індивідуального творчого вибору мають нині становити мету підготовки фахівців. Особливої гостроти і теоретичної значущості в контексті розвитку гуманістичних засад мистецької освіти набувають проблеми формування диспозицій особистості як внутрішньої схильності до мистецької діяльності [7, с. 25].

Розвиток системи художньо-педагогічної освіти на гуманістичних засадах лежить в основі наукового дослідження В. Орлова «Теоретичні та методичні засади професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін». Автор відстоює думку про створення технологій професійного становлення особистості майбутнього вчителя, які стануть основою науково-методичного забезпечення процесу професійного становлення фахівця, що здійснюється на факультетах мистецького профілю вищих педагогічних навчальних закладів [6, с. 37].

Монографію Г. Падалки «Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін» присвячено науковій розробці і обґрунтуванню методологічних засад, принципів, педагогічних умов, методів викладання навчальних дисциплін з різних видів мистецтва. Визначається педагогічна сутність словесних, демонстраційно-образних, художньо-практичних методів навчання, специфіка уроків мистецтва,

особливості впровадження модульної технології навчання в галузі мистецьких дисциплін [8, с. 46].

Попри значні досягнення, проблема формування особистості в цільовій системі мистецьких цінностей лишається відкритою. Потребують розв'язання питання з'ясування педагогічних стимулів, шляхів опосередкованого впливу і на мистецький розвиток особистості, і на формування особистості засобами мистецтва у різних вікових групах учнівської і студентської молоді, у розмаїтті різновидів художньої діяльності. Методологічним орієнтиром розширення інноваційних підходів у педагогічній практиці слід вважати національну основу мистецької освіти.

У контексті дослідження національних пріоритетів розвитку мистецької освіти можна окреслити ряд перспективних аспектів. Інноваційні проблеми практики безпосередньо торкаються розробки нових концептуальних підходів до модернізації мистецької освіти. У цьому контексті привертають увагу дослідницькі здобутки Т. Турчин на тему: «Теоретико-методичні засади модернізації початкової музичної освіти в Україні», які свідчать не тільки і не стільки про наукову підтримку інновацій, скільки про теоретичне обґрунтування нових орієнтирів розвитку початкової музичної освіти в Україні. Важливого значення в контексті означених досліджень набуває розробка принципових підходів щодо введення змін на основі впровадження національної парадигми до навчально-виховного процесу, актуалізація синтезованих форм музичної діяльності школярів, застосування методики, що є іманентною сутності художньо-образного освоєння світу [13].

У наш час особливого значення набуває художньо-педагогічна історіографія. Виявлення нового в науці без опори на вивчення відомого – порожнє, а замкнення у традиційних підходах, у тих самих проблемах, не опосередкованих новаціями, – не є життєздатним. Мистецькі реалії сучасності і минулого в їх взаємозв'язку і взаємозалежності глибоко розглянуто у докторських дисертаціях С. Радкевич [10], Р. Шмагала [14]. Чимало досліджень присвячено темі історії національної культури та мистецької освіти. Це робота В. Шульгіної щодо виявлення особливостей розвитку музичної освіти в Україні [15]. С. Радкевич у своїй монографії «Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю» накреслює основні етапи становлення вітчизняної професійної технічної освіти художньо-мистецького спрямування [10]. Р. Шмагало представляє багатопланове комплексне дослідження, яке є чи не найпершою спробою панорамного висвітлення мистецької освіти України у вирішальне століття становлення її сучасного типу – від середини XIX ст. до середини XX ст., охоплюючи функціонування мистецько-освітніх закладів і поза межами Батьківщини. Авторіві вдалося сформувати науково-інформативну базу мистецько-освітніх даних, добутих з літератури, періодики, статистики зазначеного часу, з архівів, музеїв, звітів навчальних закладів, переписки й інших джерел в Україні та в багатьох європейських країнах, США і Канаді. Спираючись на потужну інформативну

основу, автор проводить думку, що мистецька освіта є субдисципліною мистецтвознавчої науки, галуззю мистецтвознавчих досліджень.

Суттєвий потенціал розвитку інноваційних процесів у мистецькій освіті містять дослідження, пов'язані з підготовкою педагогів – майбутніх учителів музики, образотворчого мистецтва, хореографії, керівників позакласної художньо-виховної роботи. Фундаментальністю надбав у цьому напрямку характеризуються дослідження В. Орлова, де визначено принципи розвитку професійної культури майбутніх учителів мистецьких дисциплін [6]; С. Коновець, яка розкрила методiku і технології формування творчих якостей майбутніх учителів образотворчого мистецтва [4]; О. Хижної, де вперше розроблено концепцію підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти в учнів початкової школи за умов активізації емоційно-позитивного ставлення студентів до мистецько-виховної діяльності, створення художньо-педагогічного середовища для професійно-особистісного їх розвитку, формування професійно значущих якостей особистості майбутнього вчителя.

«Проблемне поле» теоретико-методичних здобутків у галузі художньо-педагогічної підготовки вчителя – надзвичайно широке. Від учителя залежить забезпечення якісних основ художньо-естетичного розвитку дітей та юнацтва. Конструктивно-інноваційний вплив на удосконалення мистецької освіти справило докторське дослідження М. Букача [1], кандидатські роботи Е. Власенко [2] з'ясувала особливості формування індивідуального стилю художньо-педагогічної діяльності майбутніх учителів; педагогічні переконання майбутніх учителів хореографії проаналізувала Ю. Ростовська [11]; умови становлення професійної культури і майбутніх учителів музики І. Шевченко [13], і майбутніх учителів образотворчого мистецтва М. Пічкур [9].

Стрижневими проблемами розвитку мистецької освіти є такі, як пізнання мистецьких явищ, їх інтерпретації і творення, оскільки зміст освіти реалізується не стільки у знаннєвій, скільки в діяльній формі. До прикладу у науково-методичній праці Л. Масол подано новітню концепцію поліцентричної інтеграції змісту загальної мистецької освіти, розкрито функції та принципи загальної мистецької освіти, інноваційні науково-методичні підходи та художньо-педагогічні технології викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» у початковій школі, розглянуто питання оцінювання освітніх результатів учнів [5].

Загалом проблеми творчого розвитку особистості презентують нині важливу складову інноваційних процесів у мистецькій освіті і відображені у дослідженні цікавих і різноманітних тем – таких, як формування творчого мислення майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі вивчення основ композиції, досліджені О. Кайдановською [3], методика формування музично-творчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів в кандидатській дисертації С. Олійник, методика формування творчих

здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва у науковому пошуку М. Стась.

На сучасному етапі проблема оновлення професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти на державному рівні вирішується у теоретичній і практичній площині в середовищі вищих навчальних закладів та інститутів Національної академії педагогічних наук України. Наприкінці ХХ століття розпочали роботу Інститути мистецтв, в яких і нині успішно здійснюється професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до навчання образотворчого та музичного мистецтва. Вони функціонують у Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки, Національному педагогічному університеті імені Михайла Драгоманова, Рівненському державному гуманітарному університеті. У складі педагогічних університетів України функціонують Інститути культури і мистецтв – у Луганському національному педагогічному університеті імені Тараса Шевченка, факультет психолого-педагогічної освіти і мистецтв – у Бердянському державному педагогічному університеті, факультет мистецтв – у Харківському державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди, факультет культури і мистецтв – у Херсонському державному університеті, мистецький факультет – у Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка.

Актуальними нині є проблеми залучення студентів до самопізнання, самооцінювання, рефлексивного осягнення власних мистецько-педагогічних здобутків. Потребують дослідження проблеми адекватного оцінювання результатів професійної мистецької підготовки студентів особливо у зв'язку з впровадженням модульної системи навчання. Серйозним завданням сучасності є розробка і обґрунтування педагогічного інструментарію (ідей, концепцій, дидактичних матеріалів тощо) щодо використання інформаційних технологій у мистецькій освіті. Потребують подальшого розвитку і впровадження наукові підходи, де власна логіка розвитку теоретико-методичних засад мистецької освіти зумовлюється закономірностями мистецтва, зокрема важко перебільшити значення питань розробки акмеологічних методів навчання мистецтва. Концептуальні засади акмеологічної стратегії формування професійної майстерності вчителя представлено у фундаментальному дослідженні А. Козир, смисловим ядром якого виступає ідея щодо спрямування навчання на бездоганне, досконале і нестандартне виконання студентами мистецько-педагогічної діяльності.

На часі подальший аналіз аксіологічної складової мистецької освіти в контексті педагогічного дослідження, з'ясування педагогічних засобів реалізації оцінювальної функції художніх творів у навчально-виховному процесі, визначення особливостей залучення учнівської молоді до оцінювальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Букач М. М. Формування педагогічної культури вчителя музики у процесі професійної підготовки (на матеріалі спеціальних практик) : дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 ; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 1999. 390 с.
2. Власенко Е. А. Теоретичні аспекти професійного становлення майбутніх вчителів. Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки. Зб. наук. праць. Вип. 20. К. Запоріжжя, 2002. С. 150-154.
3. Кайдановська Олена Олександрівна. Формування творчого мислення майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі вивчення основ композиції : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 ; Нац пед. унт ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2004. 20 с.
4. Коновець С. В. Творчий розвиток учителя образотворчого мистецтва: монографія. Рівне: Волинські обереги, 2009. 384 с.
5. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва. Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 256 с.
6. Орлов В. Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін: Монографія За заг. ред. І. А. Зязюна. К.: Наукова думка, 2003. 262 с.
7. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : теоретичний і методичний аспекти : монографія ; Акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Чернівці : Зелена Буковина, 2009. 440 с.
8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. К.: Освіта України, 2008. 274 с.
9. Пічкур М. О. Формування професійної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва (на матеріалі композиції): Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. К., 2000. 20 с.
10. Радкевич В. О. Становлення і розвиток професійно-художньої освіти України в ХХ столітті Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992 - 2002 : Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України АПН України. Харків : ОВС, 2002. Ч. 2. С. 277-291.
11. Ростовська Ю. О. Формування педагогічних переконань майбутніх учителів музики і хореографії у процесі методичної підготовки: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2005. 20 с.
12. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
13. Турчин Т. М. Теоретико-методичні засади модернізації початкової музичної освіти в Україні. дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання». Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2014. 480 с.